

УДК 930.1 (477+485)

Т. Л. Кудрицька

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ШВЕДСЬКА СПІЛЬНОТА УКРАЇНИ У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ІСТОРИКІВ

Проаналізовано наукову літературу дореволюційного, радянського та післярадянського походження, присвячену дослідженню історії шведів України. Доведено, що переважна більшість робіт присвячувалась імперському періоду історії шведів, на противагу низці аспектів міжвоєнної доби та часу Другої світової війни, які залишаються маловивченими.

Ключові слова: шведи, історіографія шведської історії, Сьодертонський проект, рееміграція, Старошведське, Зміївка.

Проаналізована научная литература дореволюционного, советского и постсоветского происхождения, посвященная исследованию истории шведов Украины. Доказано, что большинство работ посвящалось имперскому периоду истории шведов, в противоположность ряду аспектов межвоенного времени и времен Второй мировой войны, которые все еще остаются малоисследованными.

Ключевые слова: шведы, историография шведской истории, Сёдертонский проект, ремиграция, Старошведское, Змеевка.

The author analyzes the scientific literature of the pre-revolutionary, Soviet and Post-Soviet origin dedicated to the history of Swedes in Ukraine. It is proved, that the majority of works are dedicated to imperial period of Swedes history contrary to some aspects of intermilitary period and time of the World War II, still remains poorly explored.

Key words: Swedes, historiography of history of Swedes, Souderton's project, remigration, Staroshvedske, Zmiivka.

Ausgewertet werden wissenschaftliche Literatur aus der Zeit vor 1917 sowie sowjetische und postsowjetische Publikationen, die der Geschichte der Schweden in der Ukraine gewidmet sind. Die Autorin erbringt den Nachweis, dass den meisten Veröffentlichungen die Geschichte der Schweden in der Zarenzeit zu Grunde liegt, während eine Reihe von Aspekten der Zwischenkriegszeit und der Zeit des Zweiten Weltkrieges immer noch wenig erforscht sind.

Schlagwörter: Schweden, Historiographie der schwedischen Geschichte, Projekt der Universität Söderton/Stockholm, Rückwanderung, Altschwedendorf, Zmееvka.

Прагнення прогресивних кіл громадськості України «увійти в Європу» стало характерною рисою сучасного українського суспільства. Термінами «глобалізація», «інтеграція», «космополітизм» оперують на різних рівнях як пересічні громадяни, так і представники політичних кіл. Не торкаючись різноманіття перспектив, які обіцяє нам європейське майбутнє, треба зазначити, що даний інтеграційний курс ставить на чергу денну деякі людські прагнення, які виходять за його рамки. Одним із них є потяг до збереження національної самобутності, який яскраво проявляється в існуванні національних меншин у поліетнічних державах.

Україна отримала у спадок від свого історичного минулого строкату етнічну картину. За таких умов численні заклики щодо вироблення виваженої національної політики із врахуванням інтересів усіх етносів є важливими та актуальними. Адже тільки за належного осмислення та вироблення адекватної стратегії національної політики Україна може вирішити проблему не тільки європейської інтеграції, але і збереження культурних особливостей титульного етносу та етнічних меншин. Особливо нагальним є питання щодо створення сприятливих умов для існування малих етнічних меншин, які в силу своєї нечисленності можуть втратити національні ознаки та асимілюватися.

Прикладом такої етнічної групи є шведська спільнота, яка проживає у сучасному селищі Зміївка на Херсонщині¹. Офіційно зареєстрована кількість шведів, за словами голови шведської громади Марії Мальмас, складає півтори сотні осіб [27]. Візит подружжя шведських монархів: короля Карла XVI Густава та королеви Сільвії у 2008 році у Зміївку на офіційному рівні ознаменував інтерес до шведської діаспори України, сприяючи національному відродженню шведської меншини.

Зважаючи на нечисленність та мультикультурне оточення, адже в Зміївці мешкають представники ще 14 національностей [10; 30, с. 104], а також на асиміляційні тенденції (як результат такого сусідства), слід зазначити, що шведи зберегли ряд культурних особливостей, які стали об'єктом уваги сучасних дослідників. Так, необхідно сказати про міжнародний науковий проект «Шведи України» 2005–

¹ Історична назва села Старошведське, або як називали його німці, що проживали у Шведській колоністській окрузі – Шведендорф (Альт-Шведендорф). Сучасні жителі називають його Гаммальсвенксбю. Офіційна назва – с. Зміївка.

2010 рр. на базі Сьодертонського університету (Швеція, Стокгольм). У ньому брали участь вчені Швеції (Д. Гаунт, А. Котлярчук, П. Вавженюк), України (С. Бобилева, О. Безносів, О. Безносова, Ю. Малицька) та Росії (О. Маньков, Т. Шрадер), які здійснили ряд досліджень різних аспектів історії шведів Херсонщини (детальніше про них йтиметься нижче). Зазначимо, що дана етнічна група і в минулому була об'єктом уваги низки дослідників [2; 12; 17; 26], однак певні моменти історії шведів до цих пір залишаються спірними. На даному етапі створено наукові розвідки, присвячені окремим аспектам та певним періодам історії шведської спільноти Херсонщини [3; 4; 5–7; 13; 19–20; 34; 36]. Також існують статті, які містять аналітичний огляд джерельної бази початкового періоду перебування шведів в Україні [16; 18]. Відсутність робіт, узагальнюючих попередні наукові досягнення дослідників шведського етносу України, обґрунтовує наукову актуальність даної статті.

У цьому світлі метою даної статті є характеристика та аналіз робіт, присвячених історії шведів від їх появи на південних теренах тогочасної Російської імперії до сьогодення. Стаття не претендує на всеохоплююче висвітлення літератури з обраної тематики через об'єктивний фактор – недоступність частини публікацій, виданих у Швеції. Автор зупиняє увагу на україно-, російсько- та деяких англомовних наукових роботах.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- аналіз літератури, присвяченої шведам, опублікованої в дореволюційний та радянський періоди;
- аналіз наукових робіт, що з'явилися в післярадянський період у результаті досліджень шведської спільноти Херсонщини вітчизняними та зарубіжними істориками.

Необхідно зазначити, що дореволюційні дослідники, в основному, не виокремлювали шведів із числа німецького населення колоній Шведської колоністської округи. Деякі дослідники мали змогу безпосередньо спілкуватися із самими шведськими переселенцями та їх прямими нащадками. Тому такі роботи містять як історіографічний, так і джерелознавчий аспекти [2]. Треба сказати, що дані дослідження мали або описовий, або етнографічний характер. Поява більшості з них була результатом державних замовлень, які мали на меті отримання інформації про демографічний стан у поселеннях, розмір земельного володіння та про наявні ремесла, а також потребували узагальнення статистичних знань щодо господарського розвитку пере-

селенців [12, приложение 7], що мало підтвердити доцільність залучення переселенців для колонізації краю.

Про цікавість з боку російських громадян свідчить етнографічний опис Старошведської колонії мандрівником О. Афанасьєвим-Чужбинським, який схвально відгукувався про характер шведів, говорячи про їх гостинність, скромність та чесність. Мандрівник знайомив читача із господарськими заняттями шведів, зокрема з риболовством, надавав характеристику побуту. Особливо цінним є наведений ним опис взаємовідносин шведів із сусідніми німцями, які полягали у протистоянні шведів онімеченню [2, с. 251–252].

Незважаючи на відсутність ретроспективи і постановки наукової проблеми, вищевказані роботи цінні фактологічним матеріалом, який став підґрунтям для подальших досліджень.

Заслуговує на увагу стаття Г. Писаревського, який перший виокремив шведів із числа німецьких переселенців. Невелика за обсягом, але важлива за змістом, розвідка присвячена характеристиці періоду перших років проживання шведів у Новоросії. Про її науковий рівень свідчать посилання на матеріали Російського державного історичного архіву, рапорти І. Синельникова та губернатора Новоросії Язикова, а також на матеріали особистого архіву князя Потьомкіна, який відповідав за переселення. Г. Писаревський навів причини міграції шведів та перелік умов переселення, які були запропоновані їм урядом [26, с. 247–250].

Радянські історики не відрізнялися інтересом до представників шведського етносу. Короткий період політики коренізації, за якого було поставлено мету розв'язання протиріччя в національному питанні, залишеного Російською імперією, не ознаменувався виходом жодного дослідження, присвяченого цій меншині. Причину слід шукати у нечисленності шведів, що не сприяло виникненню дослідницького інтересу. Курс на уніфікацію радянського суспільства, взятий урядом СРСР після згорання політики коренізації, також не сприяв появі робіт з етнічної тематики. Лише у 1972 р. шведська спільнота, як засновник села Зміївка, побіжно згадується енциклопедією «Історія міст і сіл Української РСР» у томі, присвяченому Херсонській області [11, с. 187].

Про відродження інтересу до шведських переселенців з боку вчених свідчить стаття естонського дослідника О. Лойта, присвячена періодом двом десятиліттям від початку заснування шведської колонії. У даній роботі історик навів число переселенців, означене ним у кількості 1200 осіб, одержане ним у результаті аналізу да-

них із записів пастора з острова Вормси в Естонії [17, с. 108], висловив твердження про примусовий характер переселення шведів російською владою [17, с. 105], започаткувавши подальшу жваву дискусію спеціалістів з даного питання. Грунтуючись на матеріалах церковних книг, вчений здійснив огляд демографічного стану колонії, проаналізувавши стан народжуваності, смертності та частоти укладання шлюбів. Стабілізацію рівня смертності до нормального рівня О. Лойт пов'язав із пристосуванням шведів до умов нового середовища [17, с. 110–114]. Ця робота, незважаючи на певні суперечності, є цінним дослідженням з історії шведів Херсонщини.

Побіжно торкається шведів стаття О. Мовчана, яка стосувалася іноземної допомоги голодуючим України в 1921–1923 рр. Не наводячи даних безпосередньо про голод у шведському селі, вона відображає тло тогочасної ситуації, з якою зіткнулись усі етноси Української РСР. Автор епізодично згадав діяльність Бюро шведських робітничих зборів у відправці пайків та медикаментів голодуючим співвітчизникам, навів дані про калорійність пайків зі Швеції, описав місію Фрітьофа Нансена та діяльність Червоного Хреста у допомозі голодуючим етнічним меншинам [25, с. 78–80].

Становлення незалежної поліетнічної України спонукало вчених не лише до написання оновленої національної історії, відродився інтерес вивчення історії національних меншин. У даний період у створенні сукупності наукових розвідок, присвячених тематиці шведської етнічної спільноти, можна умовно виділити два етапи: перший – публікація робіт проблемно-описового та етнографічного характеру. Другий етап знаменувався появою більш якісних у плані аналізу досліджень, які ґрунтувалися на залученні значного обсягу архівних даних.

Характерно, що за перші роки незалежності вчені спрямували свій ентузіазм у бік дослідження взаємовідносин радянської влади та національних меншин, йшло викриття раніше замовчуваних тем. Так, з'явилися роботи, присвячені сталінським репресіям у середовищі національних меншин, велося дослідження політики коренізації. Серед робіт такого характеру деякі торкалися шведів Херсонщини. Зокрема, слід згадати про статтю С. Гусева та М. Цобенко, присвячену дослідженню проблеми розв'язання національного питання на півдні України 1920–30-х рр., де згадувалося про функціонування шведської школи, надавалася загальна характеристика політики радянської влади до національних меншин [9, с. 50]. Автори навели цікавий факт про участь 78 жінок, мешканок Старошведського, у кон-

ференції, присвяченій залученню молоді нацменшин до соціалістичного будівництва [9, с. 53]. Надає можливість познайомитися із долею шведів у роки сталінських репресій нарис Ю. Голобородька. Дослідник показав участь деяких шведів у «викритті ворогів», які звинуватили своїх п'ятьох односельців у контрреволюційній діяльності. Публікуючи витримки із протоколів допиту затриманих, автор зробив висновок про сфабрикованість звинувачення шведів та безпідставність виголошеного їм смертного вироку [8, с. 227]. На підтвердження цього Ю. Голобородько описав засідання військового трибуналу від 1964 р., який виправдав цих шведів, реабілітувавши їх по-смертно [8, с. 229].

Наукові розвідки другої половини 90-х років, присвячені шведам Херсонщини, відображають кілька напрямів досліджень. Так, О. Данильченко та В. Сергійчук висвітлили долю шведів впродовж одного із переломних періодів їх історії кінця 20-х – початку 30-х років. В. Сергійчук стисло проаналізував причини виникнення еміграційних настроїв у середовищі шведів у 1929 р., серед яких називалися неприйнятні ними умови колективізації та невдоволення релігійною політикою влади. Також було описано дії радянської влади, яка спробувала завадити еміграції. Автор подав число шведів, які повернулися у Швецію – 140 родин [28, с. 125]. О. Данильченко коротко охарактеризував прийом цих емігрантів та умови їх проживання у Швеції. Неможливість працевлаштування, ксенофобські настрої та несприятливий клімат були визначені причиною повернення шведів до СРСР у 1930–1931 рр. [28, с. 130]. Особливо цінною цю статтю робить публікація двох документів, один з яких відображає результат діяльності радянської комісії, створеної для розслідування причин невдоволення шведів проживанням у Радянському Союзі [28, с. 126–128]. А інший є листом шведів до уряду СРСР із проханням дозволу на рееміграцію [28, с. 130–131].

Про інтерес до часу виникнення Старошведського поселення свідчить стаття І. Кулинича, відомого своїм вагомим внеском у дослідження історії німецьких колоній України. У даній статті вчений торкався питання кількості колоністів, умов їх переселення, назвав дату заснування поселення. Не обійшов увагою дослідник і долю першого пастора Йогана-Адольфа Європеуса, наводячи перелік вигод, створених йому російським урядом [15, с. 119]. Описовий характер статті не завадив їй зайняти гідне місце серед інших досліджень, присвячених шведській спільноті Херсонщини.

Етнографічний характер мають статті Г. Чумаченко, які стали результатом її експедицій до с. Зміївка. Окрім докладного опису побуту сьогодення шведів: особливостей їх будинків, одягу, мови та релігійного життя, авторка зробила спробу аналізу причин переселення шведів на береги Дніпра, приєднуючись до тези О. Лойта про їх примусову депортацію царською владою [30, с. 103]. Торкнулася Г. Чумаченко і питання виїзду до Швеції. Головною причиною повернення шведів до СРСР у 1929–1930 роках вона назвала «зворотний культурний шок» та синдром «втраченого раю» [30, с. 103]. Авторка виголосила заклик до об'єднання зусиль вчених у дослідженні мультикультурного південного простору України, пояснюючи цю необхідність відсутністю знань широкого загалу про нечисленні етнічні меншини [29].

Виникненню еміграційних настроїв у середовищі шведів у 1929 р. присвятила увагу Ю. Коник, яка доповнила схожі розвідки інформацією щодо дій уряду СРСР, який через міжнародний розголос цієї справи міг діяти лише шляхом поступок та матеріального заохочення. У статті наведено заходи влади по забезпеченню шведів кредитами на фураж, а також про організацію дитячого харчування, обладнанню амбулаторії та хати-читальні [13, с. 134]. Також авторка дала характеристику поведінки шведів, які буквально вимагали дозволу на виїзд, не спокушаючись на обіцянки. Але Ю. Коник опублікувала і лист, у якому шведи виразили прагнення повернутися на прабатьківщину і просили радянську владу дозволу на виїзд [13, с. 136–138].

Про зацікавлення російських вчених проблемою шведської меншини свідчить стаття Л. Арської. Мова ведеться в першу чергу про шведів Америки. До долі шведів Росії Л. Арська звертається для порівняння. Авторка доходить висновку, що шведам в Америці, на відміну від шведів Росії, було важче проявити свої таланти через те, що в Росії завжди дарувався простір для вияву талантів [1, с. 37].

Якісно новий етап у вивченні шведів Херсонщини розпочався після старту міжнародного шведсько-російсько-українського проекту на базі Сьодертонського університету (2005–2010 рр.), покликаного спрямувати увагу науковців на детальне вивчення історії шведської спільноти в Україні.

Варто відзначити блок наукових статей Ю. Маліцької, присвячених імперському періоду історії шведських колоністів. Так, дослідницею було реконструйовано передумови, причини та хід їх міграції [23, с. 22–25], проаналізовано шведсько-німецькі міжетнічні контакти, які, за її словами, виражалися у земельному та релігійному проти-

стоянні, конкуренції за владне домінування в регіоні, а також ґрунтувалися на господарсько-побутовій взаємодопомозі [20]. Ю. Маліцька присвятила увагу питанню адаптації та акультурації шведів у російському середовищі [19, с. 13–14], дослідила соціально-економічну інтеграцію шведів в інфраструктуру Півдня імперії. Нею також були порушені питання теоретичного характеру: характеристика архівних матеріалів України стосовно їх інформаційної репрезентативності щодо історії шведського населення Херсонщини [18], здійснено історіографічний аналіз шведської наукової літератури з даної проблематики [22]. Ю. Маліцькою у 2010 р. була захищена кандидатська дисертація, присвячена дослідженню міграції, адаптації та акультурації естонських шведів на Півдні Російської імперії 1791–1871 рр. [21]. У ній дослідниця дійшла висновку про колонізаційний тип міграції шведів [21, с. 160]. Серед причин повільного процесу адаптації шведів до нового середовища авторкою названі непродуктивність колонізаційних планів держави і відсутність розробленої системи колонізації, спонтанність рішення про переселення шведів, їх необізнаність із особливостями району вселення, кліматичні відмінності, фізичне виснаження переселенців та специфіка вікового складу групи переселенців, що гальмувало їх господарське облаштування [21, с. 161–162]. Також дослідниця навела перелік акультураційних змін, що призвели до інтеграції шведів у південноімперський простір, наголошуючи на збереженні їх етнічної самосвідомості [21, с. 163–165].

Суттєвим внеском у дослідження даної тематики стали роботи С. Бобилевої. Одна із них присвячена аналізу взаємовідносин влади Російської імперії та шведських колоністів. Авторка приділила увагу розвінчанню міфів щодо насильної депортації шведів імперською владою та ошукання шведів імперською владою у питанні невідповідності обіцянок стосовно їх облаштування та розміру земельного наділу [7, с. 249–255]. Ці положення були представлені науковій громадськості на конференції у Стокгольмі у 2008 році і дістали позитивну оцінку в Швеції, ввійшовши до антології «Шведи України». На основі архівних матеріалів, авторка означила число шведів, які переселилися на Південь Російської імперії, а також встановила дату заснування шведської колонії. С. Бобилевою було детально охарактеризовано діяльність російських монархів у справах переселення колоністів, а також специфіку в організації шведського переселення [7, с. 258–264]. С. Бобилева торкнулася питання адаптації та господарського розвитку населення Шведського колоністського округу. Вона

зупинила увагу на визначенні початку колонізації регіону та категорії колоністів залежно від країни їх виходу та громадянського стану, проаналізувала причини переселення шведів та німців [6, с. 77–78]. Також дослідниця порівняла конфесійну приналежність переселенців, кількісний показник населення колоній та їх подальший демографічний розвиток. Нею був проаналізований матеріальний стан німецьких і шведських переселенців, визначені їх основні сільськогосподарські заняття та різниця у культурі землеробства та скотарства. Вона порівняла систему землекористування німецьких та шведських колоністів та використання ними різного сільськогосподарського реліквію, охарактеризувала традиційне для шведів риболовство, яке забезпечувало їх додатковим прибутком [5, с. 44–46]. Дослідниця торкнулася і питання володіння шведами, на відміну від німців, російською мовою [5, с. 47]. Причиною цього нею указано створення на момент німецького переселення німецькомовної колоністської адміністрації, що виключало потребу німців в оволодінні російською мовою, а також само сприйняття німців, як носіїв більш високого рівня культури, ніж росіяни та українці [5, с. 48–49].

Питанням релігійної ситуації у Старошведській окрузі приділяє увагу О. В. Безносова, яка охарактеризувала конфліктну ситуацію між двома лютеранськими общинами (шведською та німецькою) у Шведській колоністській окрузі [4]. Дослідниця довела, що шведи-лютерани надали перевагу об'єднанню з німцями-католиками для обмеження впливу німців-лютеран у самоврядуванні поселення. Авторкою був наведений цікавий наслідок культурно-економічного протистояння шведів і німців. За її словами, шведи-лютерани залишилися поза впливом іноземних місіонерів-пієтистів внаслідок відомого несприйняття зовнішніх релігійних впливів. О. Безносова зазначає, що ця якість була відповіддю шведів на спроби німецьких колоністів-лютеран асимілювати одновірців у своє середовище [4, с. 296].

У сферу наукових зацікавлень О. І. Безносова входить питання, пов'язане із збереженням шведами своєї ідентичності. Дослідник назвав дві основні цитаделі ідентичності шведів – школу та церкву. Автор охарактеризував політику радянської влади у вирішенні релігійного питання у шведському селі, описавши її наслідки, які полягали у націоналізації церковного майна державою. О. Безносов довів, що ситуація, яка склалася навколо виселення пастора К. Гоаса із приходського будинку, була розв'язана позитивно для останнього лише після втручання дипломатичного представництва [3].

Російський вчений О. Маньков присвятив статтю дослідженню лінгвістичних особливостей старошведського діалекту, який залишається малодослідженим діалектом шведської мови [24]. Хоча вчений зупинив увагу на питанні лінгвістичного стану шведів Зміївки, дана стаття демонструє інтерес представників суміжних дисциплін до шведської етнічної спільноти взагалі.

Ще одна представниця російської історичної науки Т. Шрадер, на основі здійсненої нею етнографічної експедиції у с. Зміївку, зробила висновок про збереження шведами їх віри, на відміну від побуту, який майже втратив свої характерні риси. Дослідниця зазначила, що старошведський діалект побутує лише серед старшого покоління, навівши число його носіїв (15 осіб). Зі слів Т. Шрадер, основними сільськогосподарськими заняттями шведів залишаються землеробство та рибальство [31, с. 26]. Окрім вказаної статті, Т. Шрадер є автором ще кількох робіт, присвячених дослідженню історії шведів, які є цінним внеском у вивчення історії шведів Херсонщини [32; 33].

Торкаючись зарубіжних вчених, варто згадати роботу Ю. Хедмана, яка стала першим комплексним дослідженням історії шведів від їх появи на о. Даго до 2005 року. Дослідник вперше порушив питання долі шведів за часів Громадянської війни та революції [35, с. 43–50], детально охарактеризував допомогу шведського Червоного Хреста в роки голоду 1921–1922 рр. [35, с. 51–53], проаналізував механізм становлення радянської влади у Старошведському [35, с. 53–55]. Ю. Хедманом також описано процес виїзду шведів на історичну прабатьківщину та Канаду, коротко наведено умови їх проживання у межах цих країн [35, с. 59–65]. Зазначаючи очевидні досягнення цієї роботи, слід сказати і про її уривчастість, де кожному розділу відводиться всього по кілька сторінок. При цьому наявні посилання лише на архіви Швеції за відсутності жодної згадки про архівні матеріали України. Разом з тим дана наукова розвідка є підґрунтям для подальших досліджень.

Дослідник Сьодертонського університету А. Котлярчук присвятив статтю дослідженню взаємовідносин шведів із сусідами – німцями, виокремивши причини їх протистояння. Серед них він назвав суперечки, пов'язані із розміром земельних ділянок, релігійні відмінності та суперництво на цьому ґрунті, протидію шведів онімеченню та німецькому домінуванню в окрузі [14, с. 29–31]. Побіжно автор торкнувся долі шведів під час Громадянської та Другої світової війн, їх від'їзду до Швеції та повернення назад, допомоги Червоного Хреста під час голоду, а також депортації шведського населення німець-

ким командуванням під час Другої світової війни [14, с. 32–33]. На відміну від роботи Ю. Хедмана, стаття А. Котлярчука ґрунтується на матеріалах архівів України, які містять детальну інформацію про тогочасні події і не викликають питань стосовно достовірності даних.

Контакти шведів Старошведської колонії та вихідців Фінляндії і Швеції на основі вивчення їх спогадів дослідив у статті П. Вавженюк. Автор проаналізував механізми збереження шведами етнічної ідентичності, культури та мови, відзначаючи поодинокі випадки міжконфесійних шлюбів [36, с. 16], замкненість стосовно до чужих офіційних осіб [36, с. 17]. Причиною консервування шведської мови та культури вчений назвав низький рівень літературної грамотності та передачу знань від старшого покоління молодшому усним шляхом, що мінімізувало інонаціональні контакти [36, с. 18].

Характер політики окупаційної нацистської адміністрації щодо шведського населення проаналізовано у статті Д. Гаунта. Вчений окреслив причини невдоволення шведів політикою радянської влади, що виразилось у привітності до німецької армії [34, с. 242]. Проголошення недоторканності майна шведів та збереження їх добробуту німецьким командуванням автор виводить із поширення на останніх статусу фольксдойче [34, с. 244–246]. Професор довів, що німецьке командування прагнуло повністю асимілювати шведів серед німецького населення, чому завадив лише короткий період окупації Старошведського [34, с. 248].

Отже, короткий аналіз літератури з історії дослідження шведської етнічної спільноти показав, що дана тема донедавна не користувалася значним інтересом. Роботи, створені в дореволюційний та радянський періоди, присвячували увагу встановленню причин переїзду шведів, кількості переселенців, господарському розвитку їх поселення на перших етапах існування та етнографічним описам їх побуту. Лише для робіт кінця 80-х років ХХ ст. характерний ретроспективний погляд та ґрунтування на архівних матеріалах. Вивчення шведської меншини, що почалося після становлення незалежної України, характеризується більшою різноманітністю тематики. Можна умовно виокремити два етапи: за першого дослідження історії шведів переважно мало описовий та етнографічний характер. Слід сказати і про проблематику, властиву науковим розвідкам цього етапу. Так, автори приділяли увагу або питанням ранньої історії Старошведського, або сучасному їм життю шведів Зміївки. Характерним був також інтерес дослідників до певних аспектів життя шведів за часи

СРСР, зокрема до питань виїзду до Швеції та повернення назад в Радянський Союз. Якісно новий етап у дослідженні шведської історії розпочався з 2005 року зі стартом Сьодертонського проекту. Науковцями було підсумовано та уточнено досягнення попередників, почалася розробка нових аспектів історії шведів.

На сьогоднішній день створено значну історіографічну базу, але все-таки вона не є завершеною. Треба сказати, що науковці переважно торкалися імперського періоду історії шведів. Тому подальшої розробки та уточнення потребують питання, які стосуються реакції шведського населення на початок Першої світової війни, їх позиції стосовно німецьких військ у період окупації села у 1918 р.; долі шведів під час Громадянської війни та голоду 1920-х та 1930-х років; впровадження колективізації у Старошведському та її впливу на подальший господарський розвиток села; міжнаціональних відносин шведів, німців, росіян та українців у міжвоєнний період; ставлення до шведів з боку радянської влади за часів Другої світової війни та ін. Значна кількість аспектів історії шведської етнічної спільноти України все ще залишається за бортом історичної науки, що породжує незорозу перспективу для зацікавлених науковців.

Бібліографічні посилання

1. *Арская Л.* Шведы в Америке, шведы в России / Л. Арская // США. Экономика, политика, идеология. – 1993. – № 8. – с. 32–39.
2. *Афанасьев-Чужбинский О.* Подорож у Південну Росію / О. Чужбинський. – Д., 2004. – 469 с.
3. *Безносков А.* Церковь и школа как цитадели шведской идентичности / А. Безносков (на правах рукопису).
4. *Безносова О.* Особенности обустройства церковной жизни в многонациональных и поликонфессиональных регионах Российской империи (на примере с. Старошведское Херсонского уезда Херсонской губернии) / О. Безносова // Юг России и Украина в прошлом и настоящем: история, экономика, культура [сб. науч. трудов V Междунар. науч. конф., (Белгород, 23–24 января 2009 г.) / отв. ред. И. Шатохин. – Б., 2009. – С. 293–298.
5. *Бобылева С.* Социально-экономическое развитие населения Шведского колониистского округа и проблемы идентичности шведов / С. Бобылева // Вопросы германской истории: [сб. науч. трудов / отв. ред. С. И. Бобылева]. – Д., 2011. – С. 34–53.
6. *Бобылева С.* Шведский колониистский округ / С. Бобылева // Этнические немцы России: исторический феномен «народа в пути»: матер. Междунар. научной конф. Москва, 17–21 сентября, 2008 г. / отв. ред. А. Герман. – М., 2009. – С. 77–79.

7. *Бобылева С.* Шведы Украины и государственная власть / С. Бобылева // *Вопросы германской истории: [сб. науч. трудов / отв. ред. С. И. Бобылева]. – Д., 2008. – С. 247–268.*
8. *Голобородько Ю.* В лабетах облуди і вигадок / Ю. Голобородько // *Забуттю не підлягає. Нариси. Спогади. Оповідання. – Херсон, 1994. – С. 224–229.*
9. *Гусева С.* З досвіду розв'язання національного питання на півдні України (1920–1930 рр.) / С. Гусева, М. Цобенко // *Український історичний журнал. – 1991. – № 2. – С. 45–54.*
10. *Зміївка: мала Європа на Півдні України // Релігійне краєзнавство. – 2007. Травня. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/15552/*
11. *Історія міст і сіл Української РСР. Херсонська область. – 1972. – 687 с.*
12. *Клаус А.* Наши колонии. Опыт и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. / А. Клаус. – СПб., 1869. – 543 с.
13. *Коник Ю.* Реєміграція шведського населення Херсонського округу в 1929 р. за документами Державного архіву Херсонської області / Ю. Коник // *Нариси з історії Бериславщини. – Вип. 3. – 2001. – С. 132–139.*
14. *Котлярчук А.* Немцы Украины в судьбе шведской колонии на Днепре, 1805–2007 / А.Котлярчук // *Вопросы германской истории: [сб. науч. трудов / отв. ред. С. И. Бобылева]. – Д., 2007. – С. 27–35.*
15. *Кулинич І.* Як і коли з'явилися шведські колонії на Півдні України / І. Кулинич // *Український історичний журнал. – 1995. – № 1. – С. 118–121.*
16. *Кушеверский И.* К вопросу о перспективах исследования истории шведских общин в России в XIX веке в фондах РГИА / И. Кушеверский // *Матер. конф. «Санкт-Петербург и страны Северной Европы» 2001 г. – Режим доступу : http://www.rchgi.spb.ru/spb/conference_1/kusheversky.htm*
17. *Лойт А.* Переселение шведов из Эстонии на Украину в конце XVIII века / А. Лойт // *Скандинавский сборник. – Т., 1988. – Вып. 32. – С. 104–116.*
18. *Малицкая Ю.* История шведских колонистов Юга Российской империи конца XVIII – XIX ст. в архивах Украины / Ю.Малицкая // *Вопросы германской истории: [сб. науч. трудов / отв. ред. С.И. Бобылева]. – Д., 2007. – с. 19–27.*
19. *Малицька Ю.* Акліматизація шведських мігрантів на Півдні Російської імперії / Ю. Малицька // *Грані. – 2010. – № 1 – С. 12–14.*
20. *Малицька Ю.* Діалектика шведсько-німецьких міжетнічних контактів Шведської колоністської округи / Ю. Малицька // *Матер. конф. «Немецкие поселения Юга Украины: от заселения до современности (к 200-летию основания Березанских колоний)». – Николаев, 2009.*
21. *Малицька Ю.* Естонські шведи на Півдні Російської імперії: міграція, адаптація та акультурація переселенців-колоністів (1781–1871 рр.): дис. ... канд. іст. наук. – Д., 2010. – 246 с.

22. *Малицька Ю.* Міграція, адаптація та акультурація естонських шведів на Півдні Російської імперії (1781 – перша половина XIX ст.) : аналіз шведської історіографії / Ю. Малицька // Гуржіївські історичні читання: [зб. наук. праць / ред. кол. : В. Смолій, А. Кузьмінський, С. Наумов]. – Ч., 2009. – С. 111–115.

23. *Малицька Ю.* Шведське населення на Півдні Російської імперії: передумови, причини та хід міграції / Ю. Малицька // Вісник Чернігів. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія: Історичні науки. – Ч., 2008. – Вип. 52. – С. 21–26.

24. *Маньков А.* Село Старошведское (Gammalsvenskby) и его диалект. Результаты исследований 2004–2006 гг. / А. Маньков // Шведы. Сущность и метаморфозы идентичности / [отв. ред. Т. Тоштендаль-Салычева]. – М., 2008. – С. 294–314.

25. *Мовчан О.* Іноземна допомога голодуючим України в 1921–1923 рр. / О. Мовчан // Український історичний журнал. – 1989. – № 10. – С. 77–84.

26. *Писаревский Г.* Переселение шведов с острова Даго в Новороссийский край (По документам Государственного архива) / Г. Писаревский // Русский вестник. – М., 1899 – Кн. III. – С. 246–252.

27. *Прядко І.* Шведська сім'я. Як живе шведська громада в селі на Херсонщині / І. Прядко // Кореспондент. – 2011. – 28 вересня. – № 37. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/journal/1266292-korrespondent-shvedska-simya-yak-zhive-shvedska-gromada-v-seli-na-hersonshchini>

28. *Сергійчук В.* Земля, яка стала рідною. Зміївка. / В. Сергійчук, О. Данильченко // Нариси з історії Бериславщини. – Вип. 3. – 2001. – С. 124–131.

29. *Чумаченко Г.* Культурний простір Півдня / Г. Чумаченко // Портал «Арт-Кавун». – Режим доступу : http://artkavun.kherson.ua/kulturnij_prostir_pivdnja.htm

30. *Чумаченко Г.* Шведське поселення на Півдні України / Г. Чумаченко // Народна творчість та етнографія. – 1997. – № 2–3. – С. 101–110.

31. *Шрадер Т.* Методы сопоставления традиционной и современной культуры шведов в Украине (по результатам экспедиции в Херсонскую область в сентябре 2006 года) / Т. Шрадер // Полевая этнография. – 2006 : матер. Междунар. конф. / под. ред. В. Козьмина. – СПб., 2007. – С. 24–26.

32. *Шрадер Т.* О шведах-колонидах в России / Т. Шрадер // XV конференция по изучению истории, экономики, языка и литературы Скандинавских стран и Финляндии: [тезисы докладов]. – М., 2004. – Ч.1. – С. 134–136.

33. *Шрадер Т.* Очерки жизни шведских колонистов в России (XIX в.) / Т. Шрадер // Скандинавские чтения 2006 года: этнографические и культурно-исторические аспекты. – СПб., 2008. – С. 229–253.

34. *Gaunt D.* Swedes of Ukraina as «Volksdeutsche he» – the Experience of World War II / D. Gaunt // Вопросы германской истории: [сб. науч. трудов / отв. ред. С. И. Бобылева]. – Д., –2007. – С. 239–250.

35. *Hedman J.* Gammalsvenskby. The true story of the Swedish settlement in Ukraine / J. Hedman. – Stockholm, 2005. – 77 p.

36. *Wawrzeniuk P. Tradition and Past: The Swedes of Alt-Schwedendorf 1782–1852 / P. Wawrzeniuk // Вопросы германской истории: [сб. науч. трудов / отв. ред. С. И. Бобылева]. – Д., 2007. – С. 12–19.*

Надійшла до редколегії 11.02.2012

УДК 930.1 (47+420)

В. В. Галушко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВІКТОРІАНСЬКА АНГЛІЯ В ОЦІНКАХ РАДЯНСЬКИХ ІСТОРИКІВ

Здійснено спробу аналізу історії вікторіанської Англії в працях радянських істориків. Подано коротку узагальнену характеристику основних досліджуваних тематичних блоків, які переважали в радянський час.

Ключові слова: тематика, вікторіанська Англія, робітничий рух, імперія, проблема.

Осуществлена попытка анализа истории викторианской Англии в работах советских историков. Представлена краткая обобщающая характеристика основных исследуемых тематических блоков, которые преобладали в советское время.

Ключевые слова: тематика, викторианская Англия, рабочее движение, империя, проблема.

An attempt to analyze the reporting of Victorian England history in the works of Soviet historians is made. It is include a short generalized characteristic of the main research blocks that dominated during the Soviet period.

Key words: subjects, Victorian England, labor movement, empire, problem.

Der Autor unternimmt den Versuch, die Geschichte des viktorianischen Englands in Arbeiten sowjetischer Historiker zu beleuchten und stellt eine kurze Übersicht der wichtigsten Themenblöcke vor, die in der Sowjetzeit dominierten.

Schlagwörter: Thematik, viktorianisches England, Arbeiterbewegung, Imperium, Probleme.

Кожна історична епоха цікава по-своєму. ХІХ століття, наповнене важливими зрушеннями в економіці, техніці, точних науках, літера-